

Commentaar bij brief van de minister van LNV aan de 2^e Kamer d.d. 3 februari 2020, en bij “Ambities en doelen van Rijk en provincies voor de Bossenstrategie”

Conclusies van het Commentaar

1. De urgentie van de Bossenstrategie ligt terecht bij biodiversiteit, klimaatadaptatie en klimaatmitigatie. Houtproductie is volgend.
2. Door kaalkap als “reguliere” en “noodzakelijke” vorm van bosexploitatie neer te zetten en te promoten, worden de prioritaire doelen van de Bossenstrategie (herstel van biodiversiteit en vergroten van veerkracht van bossen) gedwarsboemd.
3. Door kaalkapbeheer als regulier en noodzakelijk neer te zetten wordt voorbij gegaan aan het feit dat het merendeel van de bosbeheerders het bos door uitkap (dus zonder kaalkap) exploiteren.
4. Kaalkap en bodembewerking leiden tot verlies aan biodiversiteit en tot extra CO₂-uitstoot.
5. Bosexploitatie door kaalkap is volstrekt onnodig. Er zijn perfecte alternatieven, zoals Pro Silva-beheer en natuurvolgend bosbeheer die al volop worden toegepast. Ze worden in de Bossenstrategie ten onrechte niet genoemd als ideale methode om de prioritaire doelen te bereiken.
6. Door die bosbeheermethodes zonder kaalkap, die leiden tot meer biodiversiteit en CO₂-binding, niet te noemen, stuurt de Bossenstrategie aan op een vorm van bosbeheer (landbouwen met bomen) die in de tachtiger jaren met reden werd afgeschaft.
7. De huidige onnatuurlijk constante hoge wildstand/vraatdruk blokkeert de ontwikkeling naar meer loofbomen en grotere biodiversiteit. De Bossenstrategie gaat daar slechts uiterst summier op in.
8. Het toelaten en promoten van kaalkap, terwijl er uitstekende beheervormen en exploitatiemethodes beschikbaar zijn zonder kaalkap, veroorzaakt een verdere afbreuk aan maatschappelijk draagvlak.
9. Het belang van bossen voor de volksgezondheid, en de consequenties daarvan voor het beheer, heeft in de Bossenstrategie ten onrechte geen plaats gekregen.

Commentaar bij de brief van 3 februari 2020

Cursief: citaten uit de brief en de Bossenstrategie.

In blauw: commentaar bij de citaten.

“Hoofdambitie is om het bos met haar verschillende functies door te geven aan toekomstige generaties”.

Prima, maar waarom biedt de Bossenstrategie dan nog volop ruimte voor het omvormen van multifunctioneel bos naar, monofunctioneel, productiebos?

“Vitaal bos is een randvoorwaarde. ... Op hoofdlijnen is het daarom van belang dat het bos completer (alle ontwikkelingsstadia) en meer divers (verschillende bostypen en boomsoorten) wordt. Het bosbeheer zal zich de komende decennia vooral moeten richten op biodiversiteit, klimaatadaptatie en klimaatmitigatie’.

Prima, maar waarom is kaalkap van biodiverse bossen waarin al veel CO₂ is opgeslagen dan nog steeds toegestaan, wetende dat er bij het omvormingsproces naar nieuw bos veel (gebonden) CO₂ uit bodem en hout vrijkomt, en dat de bovengrondse biodiversiteit wordt vernietigd, de ondergrondse ernstig beschadigd, de transitie van naaldbos naar loofbos wordt gefrustreerd, de maximale leeftijd van bomen wordt beperkt, en het ontstaan van dikke dode bomen wordt geblokkeerd?

Kaalkap en heraanleg van bos leidt in alle gevallen tot inruilen van bos, dat al op weg was om diverser te worden, naar eenvormig bos van slechts één of twee boomsoorten van allemaal dezelfde leeftijd. Een ontwikkeling die de Bossenstrategie juist niet wenst.

“Het bos moet ook voor de toekomstige generaties ruimte bieden voor verschillende vormen van gebruik. Goed beheer gericht op versterking van de biodiversiteit is een randvoorwaarde.”.

Prima, maar waarom wordt er in de Bossenstrategie dan nog steeds de mogelijkheid geboden om biodiversiteit te vernietigen door multifunctioneel (veelvormig) bos kaal te kappen en om te vormen tot eenvormig productiebos?

“Doordat veel Nederlandse boomsoorten afhankelijk zijn van veel licht, is kap van belang voor de biodiversiteit. ... Dit leidt in regulier bosbeheer tot kapvlaktes tot ongeveer 0,5 hectare”.

Alle Nederlandse boomsoorten kunnen prima verjongen en opgroeien op een open ruimte van maximaal 1000 m². Voor de meeste boomsoorten volstaan kleinere ruimtes. Er is geen enkele noodzaak om daarvoor kapvlaktes tot ongeveer 0,5 hectare te maken.

Kaalkap kan alleen nodig zijn in geval een ongewenst type bos omgevormd moet worden tot een ander type (bos)natuur en die omvorming niet op een geleidelijke wijze tot stand gebracht kan worden.

“Vanwege maatschappelijke onrust die kan ontstaan is bij grotere kapvlaktes een zorgvuldige afweging nodig”.

Die maatschappelijke onrust ontstaat doordat kapvlaktes schadelijk zijn voor biodiversiteit, CO₂-binding en landschapsschoon. Kaalkap moet verboden worden, en zeker niet gepromoot worden tot regulier beheer. “Regulier” beheer bestaat al in de vorm van uitkapexploitatie (zonder kaalkap dus). De meeste bosbeheerders passen dat al toe.

Als “zorgvuldige afweging” wél tot een grotere kapvlakte zou doen besluiten, of dat een calamiteit daartoe dwingt, zou dat via een ontheffings-systeem geregeld kunnen worden.

“De Bossenstrategie is alleen succesvol als deze ook breed wordt gesteund. ... We nodigen betrokken partijen daarom uit om actief mee te denken en een bijdrage te leveren.

Er heeft een scala aan partijen meegedacht en een bijdrage geleverd in het proces om tot een nieuwe Bossenstrategie te komen. De inbreng van veel van die partijen – vooral de partijen waar geen steun was - is echter niet tot nauwelijks terug te vinden in de huidige Bossenstrategie.

Commentaar bij de Bossenstrategie

Pg 3.

“De kwaliteit van het bestaande bos is echter een grote zorg en heeft onze hoogste prioriteit. Het bos heeft te lijden onder de hoge stikstofneerslag, verdroging en versnippering.”

Dat is juist. Wat echter ten onrechte niet als bedreigingen van de kwaliteit van het bos (zoals biodiversiteit en CO2-binding) worden genoemd, zijn het voortduren van bosexploitatie door kaalkap en de constant te hoge wildstand. Kaalkap zet de biodiversiteit van het bos verder onder druk en veroorzaakt verlies aan gebonden CO2 in de bomen en de bodem. De constant te hoge wildstand/vraat blokkeert de toename van loofbomen en biodiversiteit.

“De urgentie van de Bossenstrategie ligt daarom vooral in het herstel van de biodiversiteit, het vergroten van veerkracht van bossen, ...”.

Prima, maar dan is het vreemd om te zien dat de Bossenstrategie nog steeds de mogelijkheid biedt, en zelfs promoot, om veerkrachtige biodiverse multifunctionele bossen door kaalkap om te vormen tot kwetsbare eenvormige productiebossen.

“We zitten deels al op de goede weg. Zo wordt het Nederlandse bos steeds ouder, met dikkere bomen, meer dood hout, meer loofhout en neemt de biodiversiteit licht toe (zie figuur).”

Deze bewering is correct voor zover het Nederlandse bos als geheel wordt beoordeeld. In tegenstelling tot wat je zou mogen verwachten geldt het niet voor de bossen van SBB. Sinds 2012 worden door SBB biodiverse oude bossen kaalgekapt en omgevormd tot jonge eenvormige productiebossen. Het tegenovergestelde proces dus, met dito gevolgen. De Bossenstrategie maakt dat nog steeds mogelijk.

Pg 4.

“Het is van belang de verschillende functies van bos door te geven aan toekomstige generaties. Dat vraagt een beleid dat het mogelijk maakt om ook in de toekomst keuzes te maken.”

Bos kaalkappen en vanaf nul overnieuw beginnen, ontnemt toekomstige generaties de komende honderd jaar elke keuzemogelijkheid. Kaalkapbeheer is overigens helemaal niet nodig als methode om hout te produceren en te oogsten.

Pg 7

“Op hoofdlijnen is het daarom van belang dat het bos completer (alle ontwikkelingsstadia aanwezig) en diverser (verschillende bostypen en boomsoorten) wordt.

Er wordt gesuggereerd dat het complete en diverse bos vooral te bereiken zou zijn door naast elkaar die verschillende typen bos en boomsoorten (na kaalkap) aan te leggen.

Echter, door gebruik te maken van de spontane processen in bos, zoals natuurlijke verjonging, kan de beheerder daarin, zonder kaalkap toe te passen, sturen zodat alle stadia, typen en boomsoorten, in oneindig veel varianten leiden tot compleet en divers bos.

“Keuzes van vandaag moeten daarom zoveel mogelijk flexibiliteit bieden voor de toekomst. Hiertoe zal het bosbeheer zich de komende decennia vooral moeten richten op biodiversiteit, klimaatadaptatie en klimaatmitigatie.”

Prima. De consequentie is dat kaalkap verboden zou moeten worden. Kaalkap leidt tot verlies aan biodiversiteit, verlaagt de klimaat-robustheid, en mobiliseert gebonden CO₂. Ook leidt het tot verlies aan bodemvruchtbaarheid. Het is in feite strijdig met de Wet Natuurbescherming.

Kaalkap als exploitatievorm is bovendien onnodig. De alternatieven voor kaalkapbeheer, zoals Pro Silva-beheer en natuurvolgend bosbeheer, zijn bekend en worden al op ruime schaal toegepast.

“Er is nauwelijks puur productiebos”

Het zou mooi zijn als dat werkelijk zo was.

Helaas wordt er momenteel weer nieuw puur productiebos aangelegd. Bos wordt kaalgekapt omdat het niet hard genoeg meer groeit. Het wordt vervangen door harder groeiend jong naaldbos omdat daarmee de houtproductie wordt vergroot. Dan is dat nieuwe bos toch gewoon “productiebos”? Te meer omdat bij het kaalkappen van het oorspronkelijke bos de gehele natuur- en belevingswaarde zijn opgeofferd? Het draait maar om één doel: houtproductie! Het is misleidend om dit soort bossen “multifunctioneel” te noemen. Dat worden ze pas weer na meer dan zeventig jaar.

“Binnen de natuurbossen houden we ook bosreservaten in stand, die in het verleden zijn aangewezen om meer kennis op te doen over “nietsdoenbeheer”.

Het zogenaamde “bosreservaten-programma” waar naar verwezen wordt, is opgesteld om te onderzoeken wat de gevolgen zijn van niets doen. De omvang van die bosjes is afgestemd op de minimum maten die nodig zijn voor het onderzoek, niet op het verkrijgen van natuurwaarde. Het betreft daardoor percelen van zeer beperkte omvang. Het is uiterst suggestief om ze in de Bossenstrategie te rangschikken onder de noemer “natuurbossen”.

“In de ontwikkeling van het bos in Nederland is het van belang dat alle ontwikkelingsstadia aanwezig zijn. Daarbij vraagt vooral de veroudering aandacht (zie figuur 2)”.

Figuur 2 in de Bossenstrategie geeft een valse voorstelling van zaken. Het geeft uitsluitend aan hoe de leeftijdsverdeling in het NL-bos is van aangelegde bospercelen. De figuur suggereert dat er te

weinig jonge bomen zijn, en dat er dus meer gekapt en her-aangelegd zou moeten worden om meer jonge bomen te krijgen.

Echter, doordat er tussen ca 1985 en 2012 in Nederland nauwelijks nog kaalkap plaatsvond zijn bossen gemiddeld ouder geworden en hebben zich spontaan jonge bomen in het oude bos kunnen vestigen. Die jonge bomen zijn er dus wel degelijk. In figuur 2 zitten ze “verstopt” in de bospercelen van 80 jaar en ouder. Ze zijn niet zichtbaar in de figuur, maar zijn bijna overal wel aanwezig in het bos.

“Veroudering” heeft dus helemaal geen aandacht zoals bedoelt in bovenstaande citaat. Veroudering is juist gewenst. De Bossenstrategie vervolgt niet voor niets het bovenstaande citaat met de tekst: *“Er zijn meer plekken nodig waar bos echt oud kan worden, bomen van nature dood kunnen gaan en kunnen aftakelen”*.

Pg 8.

“Voor verjonging van bos is de aanwezigheid van licht een belangrijke factor. Beheerders maken daarin keuzes en kunnen met kleinschalige kap ruimte bieden.”

Veel van de maatschappelijke onvrede komt voort uit de schaal waarop boskap plaatsvindt. Het is daarom noodzakelijk dat de Bossenstrategie zich daar helder over uitspreekt. Wat is dan “kleinschalige” kap? Kap tot 0,5 hectare, zoals in het eind van pagina 8 wordt genoemd, is niet “kleinschalig” te noemen. Niet voor de beleving, niet voor de ecologische gevolgen, en niet voor de CO2-huishouding. En overigens totaal overbodig.

Overal in Nederland zijn voorbeelden van bosverjonging in openingen van kleiner dan 0,1 hectare en veelal direct onder het oudere bos zonder er een opening voor gekapt is.

“We zijn op zoek naar een goed evenwicht in verjonging van bossen en de fauna die ook onderdeel zijn van die bossen”.

De fauna speelt een belangrijke sleutelrol in de ontwikkeling van boscystemen, en daarmee ook in het maatschappelijk functioneren van die systemen.

Alle doelen die in de Bossenstrategie worden genoemd hebben een relatie met de aanwezige fauna. Ze kunnen slechts bereikt worden als faunadichtheden daar op zijn afgestemd, permanent of tijdelijk.

Het is een ernstige tekortkoming van de Bossenstrategie dat het faunabeheer niet is uitgewerkt.

“De samenstelling van het Nederlandse bos moet diverser worden. ... In het kader van klimaatslim bosbeheer worden de oorspronkelijke productiebossen op dit moment geleidelijk omgevormd naar een multifunctioneel bos met een gevarieerde bosstructuur”.

Tegelijkertijd vindt momenteel het tegenovergestelde plaats: bossen met gevarieerde structuur worden door kaalkap omgevormd tot eenvormige klimaatlabiele productiebossen.

“Het sturen op diverser en completer bos vraagt keuzes van de beheerder. ... In toenemende mate moet daarbij rekening worden gehouden met de wensen van een breder publiek...”

Het bosbeheer moet er voor zorgen dat het bos effecten van klimaatverandering kan opvangen, koolstof opslaat en ruimte biedt aan hoge biodiversiteit. Dat vraagt kleinschalig, multifunctioneel en klimaatslim bosbeheer”.

Waarom wordt er, door toestaan van kaalkap, ruimte geboden aan bosbeheerders om het tegenovergestelde te doen? Dat strookt ook niet met de wensen van het publiek!

“Het is van belang om barrières tegen waarschijnlijker wordende bosbranden te creëren zoals brandgangen en randen van loofbomen.” ... “Vanwege de klimaatverandering en ten behoeve van de biodiversiteit is het van belang dat het aandeel loofbos toeneemt”.

Waarom maakt de Bossenstrategie het dan nog steeds mogelijk om door kaalkap, waarbij ook alle loofbomen worden gekapt (met subsidie-prikkel) het aandeel loofbomen te verlagen, om daarna vooral naaldbomen ruimte te bieden? Dit proces vindt in de praktijk plaats. Ook in bos van het Rijk.

“De koolstofvoorraad in de bodem is van dezelfde orde van grootte als de koolstofvoorraad in de biomassa en neemt toe bij verdere bosontwikkeling”

Zeker. Maar waarom wordt er dan toch ruimte geboden aan kaalkap waarbij de bosbodem wordt blootgesteld aan de elementen waardoor gebonden koolstof vrij komt (door mineralisatie van organisch bodemmateriaal), en ook nog eens bodembewerking wordt toegepast waardoor het vrijkomen van koolstof extra wordt versterkt?

Kaalkap maakt bovendien een abrupt eind aan de lopende bos- en bodemontwikkeling. En dus aan het voortgaande proces van koolstofvastlegging en vergroten van de biodiversiteit.

“Doordat veel Nederlandse soorten afhankelijk zijn van voldoende licht is kap van belang voor de biodiversiteit”.

De biodiversiteit die van nature bij het Nederlandse bos hoort is er juist altijd geweest, totdat mensen grootschalig gingen kappen.

Natuurlijke dynamiek zoals begrazing, storm, ziektes e.d. hebben er altijd voor zorggedragen dat er periodiek alle maten en vormen van licht in het bos voorkwamen, en daarmee condities voor alle Nederlandse soorten. De factoren tijd en schaal van het bos zijn daarbij wezenlijke factoren.

Het is niet nodig alles altijd en overal, en op het moment dat wij het wensen, te hebben. Dat kán theoretisch en technisch misschien wel, maar tegen een hoge prijs, materieel en immaterieel. De natuur doet dat in háár ritme, plaats, tijd en schaal, en ook nog eens gratis.

Als we willen kappen ten behoeve van het benutten van de bomen als houtleverancier en ook de biodiversiteit willen behouden, kan dat het best bereikt worden door met de ingrepen in het bos zo dicht mogelijk bij de natuurlijke processen aan te sluiten. In de praktijk betekent dit: vooral uitdunnen en hoogstens incidenteel een groep bomen kappen.

“Kleinschalige beheervormen zijn nu de norm. Verjonging vindt grotendeels booms- of groepsgewijs plaats, ...”

Dat strookt niet met het maken van kapvlaktes van 0,5 hectare, zoals dat in de Bossenstrategie als “regulier” beheer wordt bepleit. (En al helemaal niet met het kaalkapbeheer zoals SBB en een aantal bos-bezittende gemeentes de afgelopen jaren hebben toegepast.)

“Afhankelijk van het type bos en de gewenste verjonging is (kap van openingen van) twee tot drie keer de boomhoogte nodig om meer licht te creëren voor verjonging van het bos. Dit leidt in regulier bosbeheer tot kapvlaktes van ongeveer 0,5 hectare.”

De praktijk leert dat er in openingen van één keer de boomhoogte (en minder) voldoende licht is om alle boomsoorten te kunnen laten vestigen en doorgroeien. Een grotere opening is niet nodig. Dat is alleen maar schadelijk.

In het algemeen blijkt het echter helemaal niet nodig te zijn om openingen te kappen voor verjonging. Door geleidelijke uitdunning wordt het kronendak ijl genoeg om zonder extra kap bosverjonging te laten ontstaan.

Pagina 12.

Bossen spelen een belangrijke, en in urbaniserend Nederland een toenemende, rol voor de volksgezondheid. Een paragraaf over het belang en gebruik van bossen ten behoeve van de volksgezondheid, en hoe ze zouden moeten worden beheerd, ontbreekt in de Bossenstrategie.

BIJLAGE

Bijlage bij het commentaar op de Kamerbrief van 3-2-20 en de Bossenstrategie.

Nadere toelichting

Bosbeheer is geen landbouw met bomen.

De doelen, voornemens en uitgangspunten van de Bossenstrategie zijn gericht op de belangrijkste maatschappelijke noden. Biodiversiteit, veerkracht en klimaatadaptatie en -mitigatie zijn leidend, houtoogst is volgend. Daarmee wordt er, terecht, impliciet van uitgegaan dat bossen ecologische verschijnselen zijn die continu ontwikkelen en zichzelf via verjonging in stand houden, en daarvoor ook de tijd wordt gegeven. Daar kunnen mensen, binnen strikte randvoorwaarden, duurzaam gebruik van maken. Het bos is en blijft een eigenstandig continu ecosysteem.

Halverwege de Bossenstrategie, bij het introduceren van houtoogst in de vorm van kaalkap als exploitatievorm, verandert de impliciet gekozen benadering van bos als permanent ecosysteem in een landbouwsysteem met bomen als gewas. Daarmee valt de basis weg onder de eerder genoemde doelen en prioritering. Het resulteert in een vermindering van de waarden waarover in het eerste deel van de Bossenstrategie zo hoog wordt opgegeven.

Kaalkap is onnodig en schadelijk. De biodiversiteit van het bos komt daarmee verder onder druk te staan en de CO₂-uitstoot wordt vergroot.

Koolstof wordt vastgelegd in organische stof. Ook in de bodem is dat het geval. Organische stof in de bodem is in belangrijke mate bepalend voor de vruchtbaarheid van de bodem. Afbraak van het organisch materiaal door kaalkap en bodembewerking leidt daardoor tot verminderde bodemvruchtbaarheid. Dit is zelfs in strijd met de Wet Natuurbescherming.

Compleet bos (alle ontwikkelingsstadia) en divers bos (verschillende bostypen en boomsoorten) kan in theorie bestaan uit een dambord met alle ontwikkelingsfasen en bos- en boomtypes naast elkaar. Zo wordt het door traditioneel-denkende bosbeheerders opgebouwd. Dat is een na-ijlen van de honderd jaar van aanleggen van bos zoals het ongeveer rond 1900 startte. Inmiddels hebben we bos. Bos waarin het verjongingsproces (de verschillende ontwikkelingsfasen) en diversificatie (verschillende bostypen en boomsoorten) spontaan binnen het bos plaatsvindt. De gevarieerde wijze waarop dat spontaan plaatsvindt is nooit door aanleg en beheer te evenaren. Niet in diversiteit, en al helemaal niet in de kosten.

Een ruimte van 1000 m² (met diameter ca 1 x de boomhoogte) is ruimschoots voldoende voor vestiging en doorgroei van jonge bomen. Zo'n opening in bestaand bos heeft een omvang waarbij nog nauwelijks sprake is van schade aan biodiversiteit, CO₂-binding en landschapsschoon. Dit heeft er mee te maken dat de zon in zo'n opening slechts een beperkt deel van de bodem kan beschijnen. Bij toepassen van kapvlaktes van meer dan 1000 m² ontstaat exponentieel meer schade aan biodiversiteit, CO₂-binding, en landschapsschoon.

Met Pro Silva-beheer en natuurvolgend bosbeheer worden de schadelijke effecten van kaalkap voorkomen. Pro Silva-beheer en natuurvolgend bosbeheer leiden tot grotere biodiversiteit, tot toename van de hoeveelheid vastgelegde CO₂, en tot klimaatrobuust bos. Bij minimale kosten.

Faunabeheer is niet uitgewerkt

De fauna speelt een bepalende rol in bosesystemen. Faunadichtheden sturen de ontwikkeling die in bossen plaatsvindt. Dit komt het meest tot uiting bij de biodiversiteit, de boomsoortensamenstelling en de productiewaarde van individuele bomen.

Momenteel zorgt een constante hoge vrattendruk/wildstand er voor dat de ontwikkeling naar meer loofbomen en biodiversiteit wordt geblokkeerd.

Tot nog toe wordt de fauna vooral beheerd op basis van de gedachte dat “altijd en overal” een bestaande faunadichtheid zou moeten worden gecontinueerd. In de natuur gaat dat echter niet zo. Daar fluctueren wilddichtheden. En met het fluctueren kunnen de verschillende natuurlijke processen zorgen voor de biodiversiteit die er bij hoort.

Dit beginsel van fluctuerende faunadichtheden wijkt af van de huidige gewoontes van het faunabeheer zoals het al decennia wordt uitgeoefend. Het faunabeheer wordt momenteel vrijwel gescheiden van het bosbeheer uitgevoerd. Het zou meer betrokken moeten worden bij het zoeken naar boven genoemd evenwicht. Daarbij moet ook het belevingsaspect mee gewogen worden.

Zonder uitgewerkt faunabeleid blijft een bosstrategie een gemankeerd beleidsdocument.

Maatschappelijk draagvlak wordt niet hersteld

De discussie die tot het opstellen van de nieuwe Bossenstrategie heeft geleid is voortgekomen uit de maatschappelijke onvrede over het kappen van bossen, vooral vanwege de schaal waarop de kap werd uitgevoerd.

De Bossenstrategie bepleit het scheppen van maatschappelijk draagvlak voor het bosbeheer. Een bevredigende oplossing voor het creëren van draagvlak wordt echter niet aangereikt, terwijl die wel degelijk beschikbaar is. Er wordt wel erg gemakkelijk gekozen voor het continueren van kaalkap, terwijl er uitstekende beheervormen en exploitatiemethodes beschikbaar zijn die kaalkap onnodig maken.

Volksgezondheid wordt niet behandeld

In urbaniserend Nederland gaat recreatie een steeds grotere rol spelen. Bossen nemen daarbij een belangrijke plaats in, zowel door het aanbod aan recreatieruimte als door de kwaliteiten die bossen eigen zijn, en kunnen zijn als de belevingsfunctie op verantwoorde wijze wordt meegenomen in het beheer. Bossen kunnen daardoor substantieel bijdragen aan de volksgezondheid.

Helaas ontbreekt dit thema in de Bossenstrategie niet behandeld.